

Wyrok z dnia 19 maja 2004 r.

I PK 608/03

Kryteria, według których dokonuje się wyboru jednego z nauczycieli do zwolnienia z pracy, nie są tożsame z ustawowymi przyczynami wypowiedzenia stosunku pracy nauczycielowi mianowanemu.

Przewodniczący SSN Zbigniew Hajn, Sędziowie SN: Zbigniew Myszka (sprawozdawca), Herbert Szurgacz.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 19 maja 2004 r. sprawy z powództwa Lidii M. przeciwko Szkole Podstawowej [...] w W.M. o przywrócenie do pracy, na skutek kasacji powódki od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Katowicach z dnia 17 czerwca 2003 r. [...]

o d d a l i ł kasację i odstąpił od obciążania powódki kosztami postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Katowicach wyrokiem z dnia 17 czerwca 2003 r. oddalił apelację powódki Lidii M. od wyroku Sądu Rejonowego-Sądu Pracy w Pszczynie z dnia 6 listopada 2002 r. oddalającego powództwo skierowane przeciwko Szkole Podstawowej w W.M. o uznanie wypowiedzenia za bezskuteczne. W sprawie tej, która była przedmiotem kilkakrotnego rozpoznania przez Sąd pierwszej instancji wskutek uchylania jego poprzednich wyroków, ustalono, że powódka była zatrudniona w pozwanej Szkole od dnia 15 grudnia 1980 r., początkowo na stanowisku nauczyciela języka rosyjskiego, a następnie - po ukończeniu kursu doskonalenia zawodowego nauczycielskiego na kierunku filologii polskiej, na którym jednym z przedmiotów było bibliotekarstwo - także nauczyciela języka polskiego. Ponadto miała zajęcia z plastyki oraz prowadziła bibliotekę szkolną. Od dnia 1 września 1986 r. powódka była nauczycielem mianowanym. W roku szkolnym 1999/2000 powódka nauczwała 5 godzin języka polskiego w klasie VI, godzinę

sztuki w klasie IV i plastyki w klasach V-VIII, oraz prowadziła bibliotekę szkolną w wymiarze 15 godzin.

Pismem z dnia 11 maja 2000 r. dyrektor pozwanej zawiadomił powódkę o zamiarze rozwiązania z nią stosunku pracy z dniem 31 sierpnia 2000 r. z przyczyn organizacyjnych. Sąd pierwszej instancji ustalił, że konieczność reorganizacji wynikała z wprowadzonych zmian w systemie oświatowym związanych z utworzeniem gimnazjów oraz zmniejszeniem o 3 liczbę oddziałów w pozwanej szkole. W chwili wypowiedzenia pozwana zatrudniała dwóch nauczycieli języka polskiego, w tym powódkę oraz czasowo przebywającego na urlopie zdrowotnym W.Z. Liczba godzin lekcyjnych zmniejszyła się na tyle, że nie wystarczała dla wypełnienia dwóch etatów nauczycielskich. Ponieważ drugi z nauczycieli języka polskiego miał wyższe kwalifikacje w tej dziedzinie, wobec tego pozwana wytypowała do wypowiedzenia powódkę. W ocenie Sądu Pracy, przyjęte przez dyrektora pozwanej kryteria wyboru powódki do rozwiązania z nią stosunku pracy były obiektywne i niedyskryminujące oraz miały na celu uzyskanie jak najwyższego poziomu nauczania języka polskiego. Ponadto dyrektor nie miał podstaw do przyjęcia, że drugi z nauczycieli tego przedmiotu ponownie skorzysta z prawa do urlopu dla poratowania zdrowia. W konsekwencji Sąd pierwszej instancji uznał, iż wypowiedzenie stosunku pracy powódce wypełniało ustawowe przesłanki z art. 20 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela i oddalił powództwo.

Stanowisko to podzielił Sąd Okręgowy, który wskazał, iż w rozpoznawanej sprawie kwestią sporną był wybór konkretnego nauczyciela do zwolnienia z pracy. W tym zakresie za niekorzystną oceną pracy powódki przemawiała mała dyscyplina prowadzenia przez nią zajęć lekcyjnych i bibliotecznych. Wprawdzie nie została dokonana formalna ocena jej pracy jako polonistki z udziałem nauczyciela-metodyka języka polskiego, ale „jak się wydaje rzecz tu nie w poziomie wiedzy merytorycznej, ale raczej w umiejętności pełnienia funkcji nauczyciela we wszystkich jej aspektach (w tym przypadku chodzi o możliwość utrzymania dyscypliny uczniów, jak również współpracy z innymi nauczycielami)”, które usprawiedliwiały wątpliwości co do należytego wywiązywania się przez powódkę z powinności nauczycielskich. Sąd ten uznał za nieuzasadniony zarzut dyskryminowania powódki ze względu na płeć oparty na stwierdzeniu ówczesnego wizytatora, gdyż „skarżąca pomija całość tej wypowiedzi zdającej się potwierdzać zarzuty pozwanego. O dyskryminacji można by mówić gdyby płeć była jedynym czynnikiem różnicującym w zakresie uprawnień czy szerzej

rzecz biorąc, traktowania pracowników. Taka sytuacja niewątpliwie w niniejszej sprawie nie zachodzi”.

W kasacji powódka podniosła następujące zarzuty: 1) błędnej wykładni i niewłaściwego zastosowania art. 20 ust. 1 pkt 2 Karty Nauczyciela w związku z art. 45 k.p., poprzez przyjęcie, że w pozwanej szkole wystąpiły zmiany organizacyjne dotyczące osoby powódki oraz niesłusznego przyjęcia, że pozwana zastosowała właściwe kryteria wyboru jej do zwolnienia, 2) naruszenia art. 316 k.p.c. w związku z art. 477¹ §1 k.p.c. przez zaakceptowanie w wyroku poszerzonych kryteriów wyboru powódki do zwolnienia z pracy i pominięcie, że „do sygn. IV.P.412/00, w uzasadnieniu Sąd Rejonowy stwierdził o ustalonym przez niego kryterium wskazanym przez pozwanego, a polegającym na tym, że pozwana wypowiedziała powódce umowę, mając na względzie, iż drugi z nauczycieli miał wyższe kwalifikacje”, 3) naruszenia art. 233 k.p.c. w związku z art. 328 § 2 i 386 § 6 k.p.c. - przez odstąpienie przez Sąd Okręgowy od wcześniejszych wskazań w sprawie, jak również „poprzez przejście przez tenże Sąd do porządku nad faktem oceny dowodów zebranych w późniejszym toku postępowania niż pierwotne przed Sądem pierwszej instancji w trakcie których, jak to już wyżej zostało podniesione, katalog kryteriów wyboru osoby do zwolnienia był poszerzany w stosunku do pierwotnego stanowiska pozwanej”, 4) obrazy art. 8 k.p. w związku z art. 91c Karty Nauczyciela.

Według skarżącej za rozpoznaniem kasacji przemawiają następujące okoliczności: 1) „konieczność przesądzenia przez Sąd Najwyższy, czy dopuszczalne jest w toku postępowania przytaczanie dodatkowych argumentów uzasadniających wybór konkretnej osoby do zwolnienia po myśli art. 20 Karty Nauczyciela, w stosunku do pierwotnie podanych przez pozwanego i ustalonych przez Sąd I inst. pierwotnie orzekający”, 2) „potrzeba wykładni przez Sąd Najwyższy w konkretnej sprawie art. 393¹¹ § 2 kpc, w zakresie związania go ustaleniami faktycznymi - jakie to ustalenia i czy w zakresie podanych pierwotnie do zwolnienia przyczyn mogą wybiegać poza kryteria podane pierwotnie”, 3) „celowość interpretacji przez Sąd Najwyższy art. 386 § 6 kpc pod kątem wycofania się przez Sąd II Inst. w zaskarżonym wyroku z poprzednio udzielonych wskazań, przy jednoczesnym oddaleniu przez ten Sąd apelacji od wyroku oddalającego powództwo, choć poprzednio powództwo to było uwzględnione przy istnieniu w części tych samych kryteriów wyboru osoby do zwolnienia, a w części kryteriów ujawnionych w toku dalszego postępowania dowodowego”. W uzupełnieniu podstaw kasacji skarżąca podniosła zarzut naruszenia art. 8 k.p. w związku z art. 91c

Karty Nauczyciela, twierdząc, że odsunięcie jej od pracy nauczycielskiej uniemożliwi jej skorzystanie z uprawnień do wcześniejszej emerytury zgodnie z przepisami obowiązującymi do dnia 31 grudnia 2006 r.

W takich okolicznościach i na wyżej wskazanych podstawach skarżąca wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku i uwzględnienie w całości jej apelacji, alternatywnie wnosząc o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, a ponadto w każdym przypadku o zasądzenie na jej rzecz zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

W odpowiedzi na kasację pozwana wniosła o jej oddalenie i zasądzenie od powódki kosztów postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Kasacja nie ma usprawiedliwionych podstaw prawnych. Zasadność wypowiedzenia stosunku pracy mianowanemu nauczycielowi wymaga wskazania przesłanek określonych w art. 20 ust. 1 Karty Nauczyciela, który stanowi, że dyrektor szkoły w razie: 1) całkowitej likwidacji szkoły rozwiązuje z nauczycielem stosunek pracy; 2) częściowej likwidacji szkoły albo w razie zmian organizacyjnych powodujących zmniejszenie liczby oddziałów w szkole lub zmian planu nauczania uniemożliwiających dalsze zatrudnianie nauczyciela w pełnym wymiarze zajęć rozwiązuje z nim stosunek pracy lub, na wniosek nauczyciela, przenosi go w stan nieczynny. W rozpoznawanej sprawie niesporne było wypełnienie przesłanki ujętej w pkt. 2 tego przepisu. Równocześnie w przypadku konieczności wyboru jednego lub kilku nauczycieli do zwolnienia w ramach przyczyny wypowiedzenia określonej w art. 20 ust. 1 pkt 2 Karty Nauczyciela ugruntowane orzecznictwo Sądu Najwyższego uznało potrzebę poddania kontroli sądowej przyjętych przez pracodawcę kryteriów wyboru konkretnego nauczyciela (nauczycieli) do zwolnienia z pracy w celu dokonania oceny czy rozwiązanie z nim stosunku pracy było uzasadnione (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 1997 r., I PKN 399/97, OSNAPiUS 1998 nr 18, poz. 541). Takie stanowisko stanowiło w gruncie rzeczy o swoistym poszerzeniu zakresu rozumienia ustawowej przyczyny uzasadniającej wypowiedzenie nauczycielowi stosunku pracy określonej w art. 20 ust. 1 pkt 2 Karty Nauczyciela o potrzebę badania zastosowanych przez pracodawcę kryteriów wyboru konkretnego nauczyciela (nauczycieli) do zwolnienia z pracy na podstawie tego unormowania. Skoro jednak analizowany

przepis nie został zmieniony lub uzupełniony przez wprowadzenie lub dodanie ustawowej formuły nakazującej wskazanie zwalnianemu nauczycielowi kryteriów, które spowodowały jego wybór do zwolnienia z pracy w przypadkach częściowej likwidacji szkoły albo w razie zmian organizacyjnych powodujących zmniejszenie liczby oddziałów w szkole lub zmian planu nauczania uniemożliwiających dalsze zatrudnianie nauczyciela w pełnym wymiarze zajęć, to należy przyjąć, że kryteria te nie muszą być wskazane nauczycielowi jako składnik (element) przyczyny uzasadniającej wypowiedzenie nauczycielskiego stosunku pracy, ale równocześnie nie usuwają się one spod kontroli sądowej. Oznacza to, że w razie sporu sądowego z odwołania mianowanego nauczyciela od wypowiedzenia stosunku pracy pozwany pracodawca jest zobowiązany do ich wskazania, natomiast zwalniany nauczyciel może je kwestionować jako fikcyjne, dowolne lub dyskryminujące. Prowadzi to do wyrażenia myśli, że - *de lege lata* - kryteria wyboru konkretnego nauczyciela do zwolnienia z pracy nie są objęte ustawowymi przesłankami (przyczynami) warunkującymi wypowiedzenie mianowanemu nauczycielowi stosunku pracy, ale ponieważ równocześnie podlegają one kontroli sądowej w ramach badania zasadności tego wypowiedzenia (art. 45 k.p. w związku z art. 20 ust. 1 pkt 2 oraz art. 91c Karty Nauczyciela), to nie tylko nie ma przeszkód, ale występuje procesowa potrzeba ich wszechstronnej weryfikacji w postępowaniu sądowym.

Takie zasady przyjęły Sądy rozpoznające przedmiotową sprawę, które dążyły do wszechstronnego zbadania przyjętych przez pozwanego pracodawcę kryteriów wyboru powódki do zwolnienia z pracy, chociaż zasadnicze zastrzeżenia może budzić dwukrotne uchylanie do ponownego rozpoznania zaskarżanych wyroków Sądu pierwszej instancji, który wydawał różne orzeczenia, jeżeli zważyć, że - poza wypadkami określonymi w art. 386 § 2 i 3 k.p.c. - sąd drugiej instancji może wyjątkowo uchylić zaskarżony wyrok i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania wyłącznie w razie nierozpoznania przez sąd pierwszej instancji istoty sprawy albo gdy wydanie wyroku wymaga przeprowadzenia postępowania w całości, co w rozpoznawanej sprawie nie miało miejsca. Na tym tle zrodziły się wątpliwości skarżącej co do rzekomej sprzeczności oceny prawnej i wskazań procesowych zawartych w dwóch orzeczeniach Sądu drugiej instancji uchylających dwukrotnie zaskarżone wyroki Sądu pierwszej instancji do ponownego rozpoznania. Wątpliwości skarżącej okazały się nieuzasadnione. Równocześnie bowiem ocena prawna i zalecenia procesowe zawarte w orzeczeniach Sądu drugiej instancji uchylających wyroki pierwszoinstancyjne

do ponownego rozpoznania były w istocie rzeczy tożsame i zmierzały jedynie do wszechstronnego wyjaśnienia i oceny zastosowanych kryteriów wyboru powódki do zwolnienia z pracy.

W ocenie prawidłowego zastosowania tych kryteriów miarodajny i decydujący był moment dokonania wypowiedzenia powódce stosunku pracy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 lipca 1999 r., I PKN 156/99, OSNAPiUS 2000 nr 19, poz. 714). Nie może być kwestionowane, że powódka była niżej kwalifikowanym nauczycielem z uprawnieniami do nauczania języka polskiego, skoro drugi z nauczycieli tego przedmiotu legitymował się ukończeniem wyższych studiów polonistycznych, a powódka ukończyła w tym zakresie jedynie kurs doskonalenia zawodowego o kierunku filologii polskiej. Ponadto weryfikowane w trakcie procesu kryteria wyboru do zwolnienia z pracy potwierdziły niższe kwalifikacje merytoryczne powódki, co w szczególności wiązało się z jej problemami w utrzymaniu dyscypliny uczniów na prowadzonych przez nią zajęciach lekcyjnych i bibliotecznych, a to z kolei wywoływało skargi uczniów i ich rodziców na jej pracę. Skoro zatem praca powódki była najniżej oceniana przez przełożonych oraz uczniów i ich rodziców, to Sąd drugiej instancji był uprawniony do oceny (art. 233 § 1 k.p.c.), że wybór powódki do zwolnienia z pracy nie był dowolny ani nie naruszał zasady równego traktowania pracownika (art. 11² k.p.) lub zasady niedyskryminacji (art. 11³ k.p.), jakkolwiek może razić nadmierna ogólnikowość uzasadnienia zaskarżonego orzeczenia, co wszakże nie miało istotnego wpływu na prawidłowy wynik kilkakrotnie weryfikowanej sprawy.

Bezzasadny okazał się zarzut naruszenia art. 8 k.p. w związku z art. 91c Karty Nauczyciela, polegający na utrzymywaniu, że odsunięcie powódki od pracy nauczycielskiej uniemożliwi jej skorzystanie z uprawnień do wcześniejszej emerytury, albowiem nie wykazała ona, aby pozwany pracodawca naruszył wobec niej zakaz wypowiedzenia w ochronnym wieku przedemerytalnym ustanowiony w art. 39 k.p. w związku z art. 91c Karty Nauczyciela. Samo powołanie klauzuli generalnej nadużycia prawa z art. 8 k.p. nie wystarcza do objęcia zakazem wypowiedzenia stosunku pracy pracownika, który nie spełnia określonych w art. 39 k.p. przesłanek objęcia go ochroną przedemerytalną.

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy oddalił kasację, nie obciążając powódki kosztami postępowania (art. 102 k.p.c.).

=====